TRĂSĂTURI SPECIFICE ALE TERMINOLOGIEI RELIGIOASE LA RUŞII-LIPOVENI DIN DOBROGEA

Nina Macarov Halcă
Constanţa

Cultura staroverilor ruşi-lipoveni reprezintă o parte componentă a culturii naţionale ruse a sec. XVII-XVIII. Se înţelege ca îi este proprie o anumită specificitate, caracteristică numai acestei confesiuni. Cercetătorii privesc de regulă cultura staroverilor ca pe o verigă lăturalnică a căii principale de dezvoltare a culturii naţionale ruse în sensul orientării sale asupra tradiţiei trecutului şi a evenimentelor nefericite care au avut loc în sec.XVII-XVIII, perioadă de europenizare a culturii ruse. "În trecutul îndepărtat poziţia staroverilor s-a conservat în forme tradiţional stabile, moment în care ideologia noului rit era deschisă pentru multe fenomene culturale. Această situaţie a condiţionat tot mai mult o patrundere mai largă în cultura noului rit bisericesc a concepţiilor şi ideilor renaşterii şi barocului"[1]. B. A. Uspenski reliefează faptul că rascolul bisericii ruse de la mijlocul sec. al XVII-lea, ce desparte populaţia velicorusă în două grupe antagonice, staroveri şi novoveri, este probabil una dintre cele mai tragice evenimente ale istoriei ruse. În aceeaşi lucrare el concluzionează că la baza rascolului se află un conflict cultural, vazând acest conflict între staroveri şi novoveri ca pe o altă imagine a aceluia între tradiţia culturală estică şi vestică.

În volumul *Skupinska staroobrzedowcow w Europie, Azji i Ameryce: Ich miejsce i tradycje we wspoiczesnym swiecie*[2] apărut în 1994 la Varşovia, autoarea articolului *Религиозная и культурная терминология и его функционирование в говоре старообрядцев в Польше и Болгарии*, menţionează faptul că până în momentul respectiv nu a fost elaborată nici o lucrare care să aibă ca temă terminologia religioasă în limba staroverilor, ceea ce dovedeşte existenţa unor anumite lacune în lingvistica slavă, dacă avem în vedere importanţa acestui material lingvistic pentru istoria limbilor slave în general, a limbii ruse în special.

În urma unor anchete realizate de noi în câteva sate cu populaţie de ruşi-lipoveni, am întocmit o listă de cuvinte, alcătuită atât pe baza unui chestionar ce

BDD-A24342 © 2005 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 05:56:58 UTC)

cuprinde un nr. de aprox. 40 de întrebări, cât şi a discuţiilor pe teme religioase avute cu cei anchetaţi. Au fost chestionate persoane provenind din localităţi diferite. Prin aceasta urmărim să descoperim gradul de cunoaştere de către lipoveni a lexicului religios, frecvenţa utilizării lui în viaţa cotidiană cât şi influenţa pe care o au asupra acestui strat de cuvinte diferiţi factori lingvistici si extralingvistici.

Chestionarul are în vedere următoarele domenii tematice:

1. Construcţii destinate cultului

2. Cimitirul şi ritualul înmormântării

3. Obiecte necesare cultului (cărţi sfinte)

4. Icoane şi cruci

1. CONSTRUCŢII DESTINATE CULTULUI

La întrebările legate de construcţiile de cult destinate călugărilor au fost înregistrate numai cuvintele *скит* şi *обитель*. Primul desemnează spaţiul de convieţuire al călugărilor într-o formă mai liberă, iar termenul *обитель* vizează centrul acestui spaţiu de convieţuire. Interesant este faptul că deşi lipovenii cunosc şi termenul *монастырь* nu îl utilizează, ceea ce poate fi explicat prin specificitatea semantică pe care o oferă *скит* "sat de călugări (calugăriţe) sau fraţi(surori) întru Hristos, care nu se află în mod obligatoriu în directa subordonare a unui egumen (egumenă), mod de organizare preferat de cinul monahal al ruşilor-lipoveni. Trebuie precizat că în Dobrogea există două mănăstiri ale credincioşilor de rit vechi, unul de călugări iar celălalt de călugăriţe, cel din urmă fiind condus de o egumenă. În vocabularul activ al credincioşilor de rit vechi din România nu îşi găseşte locul cuvântul *игумен* pronunţat *иγу′мин*, deoarece din forma de organizare a unicului skit de călugări lipseşte această realitate sau, mai exact, această funcţie este preluată de episcop, *владыка*. Adepţii cultului pot da totuşi o explicaţie semantică termenului printr-o deducţie logică. Dacă *игумунья* este cea care conduce *женский скит*, atunci *игумен* conduce *мужской скит*. Variantele înregistrate pentru cuvintele în discuţie sunt *игуминя* şi *игуминия*, cele două forme pot varia fără nici o dependenţă de graiul vorbitorului. Pronunţia cuvântului *обитель* se află în strânsă legătură cu satul de provenienţă al subiectului înregistrându-se astfel atât varianta *аби′тель*, cât şi *аби′тиль*, proprie satului cu un pronunţat fenomen de *ikanie* (Slava Cercheză). Nu am întâlnit variante fonetice pentru *скит* şi *владыка*.

BDD-A24342 © 2005 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 05:56:58 UTC)

Un fenomen lingvistic deosebit de interesant pentru dialectul ruşilor-lipoveni este tendinţa de unificare a sistemului flexionar. Ne referim aici la faptul că substantivele feminine de declinarea a-III-a se întrebuinţează într-o formă modificată faţă de cele acceptate de limba literară. Fenomenul este cu siguranţă valabil şi pentru cuvintele din domeniul religios iar cel mai elocvent exemplu îl reprezintă variantele *цер′ка* sau *цер′ква* ale substantivului *церковь*, substantiv feminin de declinarea a-III-a, care apare în vorbirea lipovenilor în exclusivitate ca un substantiv de declinarea I. В.Даль[3] în dicţionarul său acceptă forma de declinarea I *це′рква* ca fiind dialectală specifică atât dialectului de sud cât şi celui de vest, al zonei din jurul Novgorodului ceea ce demonstrează că tendinţa de unificare a sistemului flexionar este un fenomen foarte vechi deci el este doar continuat şi nu început pe teritoriul României. Există desigur şi situaţii când se variază în utilizarea uneia sau a alteia dintre formele *це′рковь* şi *це′рква* (*це′рка*), variaţie întâlnită doar la predicile de după slujbele religioase ale preoţilor. *Нада пасещать церкву божию, патаму што церковь божия всеγда нас научает к доброму ни ик злому*.

Din aceeaşi sferă semantică face parte şi cuvântul *храм* care în graiul ruşilor-lipoveni a suportat o restrângere de sens. În dicţionarul lui С. Ожегов[4] am întâlnit la poziţia *храм* următoarea explicaţie *1.Здание для богослужения, церковь 2. Праздник в честь какого-нибудь события или святого именем которого назван храм*. La întrebarea ce înseamnă *храм*, am primit de la Matriona (Sarichioi) răspunsul: *Хра′м э′та до′м, иде′ идё′шь та′м пра′зны(вы)ть…* fapt care demonstrează pierderea sensului primar al acestui cuvânt în favoarea celui secundar.

Mult mai puţin utilizată este sintagma *дом божии* poate prin nuanţa cărturărească pe care o impune iar în variantele întâlnite am observat căderea ultimei silabe a substantivului în genitiv fie prin eliminarea vocalei finale, *до′м бо′жи* fie prin reducerea ei la nivel de semivocală, *д′ом бо′жий*.

Credincioşii de rit vechi afirmă că fiind cândva jertfa persecuţiilor în Rusia, ţară ce tindea spre modernitate, din cauza refuzului de a renunţa la vechea credinţă, ei au fost nevoiţi, asemenea primilor creştini, să se roage pe ascuns în case private şi chiar în păduri sau grote. Mai târziu staroverii au început să-şi ridice clădiri personale dedicate exclusiv cultului religios denumite *маленны. Маленна* era destinată de obicei celor mai apropiate familii şi cu timpul întregului sat. Ştiut este că odată sosiţi pe teritoriul României, staroverii nu au mai fost obligaţi să îşi practice ritualul pe ascuns, ei aveau libertatea de a-şi construi biserici, motiv pentru care au renunţat la aceste case de rugăciuni. Astfel se explică inexistenţa acestui cuvânt în vocabularul ruşilor-lipoveni, o asemenea casă de inchinăciune putând fi întâlnită numai în cadrul unei mănăstiri.

De discutat ar fi alţi doi termeni cu referire la împarţirea spaţiului din

BDD-A24342 © 2005 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 05:56:58 UTC)

interiorul bisericii *амвон* şi *клирос*, ambele de provenienţă grecească, primul înregistrat în exclusivitate sub forma *амбо́н*, unde consoana bilabială *м* a atras după sine transformarea labio-dentalei *в* în bilabiala *б*. În privinţa lui *клирос* variantele funcţionale sunt extrem de interesante prin modificările pe care le-au suportat. Dicţionarul lui Даль acceptă şi varianta *крылос*. Cea mai apropiată de forma etimologică şi cel mai des întâlnită la lipoveni este *кры́лыс* în care constatăm în primul rând fenomenul metatezei, *-лр-* pronuntat *–рл-* iar în al doilea rând închiderea vocalelor *и* şi *о* la *ы*. Neaşteptată este forma întâlnită sporadic *кры́лысть* conform analogiei cu substantivele feminine de declinarea a-III-a terminate în *–сть*. Existenţa acestei forme poate fi înţeleasă şi ca o tendinţă de hipercorectitudine. Ştiut este că limbile rusă şi slavonă cunosc foarte puţine cuvinte terminate în consoana *с*, cu excepţia celor de provenienţă grecească astfel că forma substantivului *кры́лыс* se simte a fi neterminată, de aici şi tendinţa unor lipoveni cu un oarecare grad de cunoaştere a limbii slavone bisericeşti de a adăuga încă o silabă, o terminaţie cu rezonanţă pur slavă *–сть*. Dacă pornim de la ideea că Даль prezintă ca derivat al cuvântului verbul *кли́росить* (*петь на клиросе*), se naşte o altă posibilă explicaţie pentru apariţia formei *кры́лысть*, destul de puţin plauzibilă însă având în vedere inexistenţa acestui verb în limba ruşilor-lipoveni, şi anume contaminarea substantivului prin analogie cu verbul mai sus prezentat.

2. CIMITIRUL ŞI RITUALUL ÎNMORMÂNTĂRII

O însemnatate extrem de mare în concepţia lipovenilor o are momentul morţii şi al înmormântării datorită credinţei puternice a acestora în viaţa de dincolo de mormânt. Astfel că ritualul înmormântării este extrem de bine conservat iar terminologia legată de acest eveniment este foarte bogată. Matriona din Sarichioi ne-a povestit pe scurt care sunt etapele acestui ritual: *Чилаве́к када́ памрёть уже́ тада́ иду́ть а(б)мува́ть, у нас стару́шки есть като́рые а(б)мува́ють, надява́ють и надява́ють с мали́тва(ы)ми …абря́д царко́уны то́же, кладу́ть на ла́уку, а нима́ ла́ук тапе́рь, то дула́п де́лыють un fel de, сё как ла́уку, нима́ на стол как у рамы́ноу, панима́иш, и пато́м чита́ица псалты́рь, от у рамы́ноу чита́ица то́льки па мана́хоу псалты́рь, у нас па ка́ждым христиа́ным чита́ица псалты́рь пака́мись яо́ да паγрибе́ния называ́ица…чита́ица у нас псалты́рь, а у рамы́нёу нима́, у их то́льки сидя́ть караγ́лють, а као́ караγ́лють? Караγ́лють када́ душу́ни те́ла, те́ла никаму́ ана́ ни на́да, да, а душу́ караγ́лица псалтырём, када́ псалты́рь чита́ица па пако́йнику, яо́ ни те(а)рза́ють де(а)вала́, душу́ яо́, он спако́йна, а ли́ е́жли ни чита́ица псалты́рь, он еж́ли γре́шник, яо́*

BDD-A24342 © 2005 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 05:56:58 UTC)

те(а)рза́ють душу́ и за е́та у на́с псалты́рь чита́ица што́п он хуч да прество́ла патаму́ шта на тре́тий де́нь он на прество́л уже́ бо́жи, там стре(а)ва́ить, kak cka(за)́ть, идёть пакланя́цы(а) ик бо́γу и даты́ля яму́ ма́ить како́йся он пако́й, што псалты́рь па им чита́ицы(а), да, а по́сле е́ты(а)в(у)а идуть́ свище́нники…паγрибе́ня и несу́ть на кла́бдищи… дык…у маγи́лку, куды́ш? Кладу́ть у маγи́лку и то́же(а) там разреше́ние(а) чита́ица. Пато́м па пако́йнику пачина́ица, назы(в)а́ица на ритова́ние о душы́ трети́ны, е́та трети́ны када́ идёть душа́ и прество́лу пакланя́цы(а) на трети́ны и слу́жыца панафи́да, а ли е́жли тапе́рича литуγи́ю, ли е́жли хто ма́ить си́лу, и ана́ называ́ицы(а)…la fel деве(а)ти́ны и со́рык дён, а два́цыть дён слу́жым а то́льки для ритава́нки душы́, ана́ ни облига́та, adică ни пи́сына штоп два́цыть дён служы́ли, но христия́ни, любо́вью к бра́ту чи як се(а)стры́ ани́ слу́жуть штоп вы́ритыть душу́, штоп пами́луить иё, штоп ми́лысть бо́жии приняла́ и за е́та слу́жыца ищё ат дивя́тао да саракауо́уо(а). Ни contjază два́ца́ты де́нь а́ли два́цыть пе́рвы. Тапе́рь слу́жыть бо́льшы па пако́йниы(а)м литуγи́и. La întrebarea ce trebuie adus în biserică pentru aceste slujbe, am primit următorul răspuns: *Што на́да. Пе́рвы рас але́й, муку́ для про́свироу, але́й для лампа́тоу, све́чи, ла́дын, а то винцо́ для тайны, а то свище́нники мали́твы прино́сють, и кутя́, пе́рва на́первa ку́тя же.* Cum îi mai spunem noi răposatului? *Ми(е)́ртвец…kak γу(о)спо́д(т)ь сказа́л: нихто́ ни памрёть е́жли бу́йть ве́руйть о мине́, усе́ уожыва́ть, ну то́льки мы γауо́рим те́ла на́ша мертва́, а душа́ ана́ идёть на другу́ю жы́зню, е́та хто то́льки приобре́л бо́жый ми́лысть, он как пирахо́дить ади́н две́рь, kak две́ри рашчиня́юца, он захо́(д)ить у другóй мир и там ра́дуица, чем ту́та. На зямле́ е́жли шука́им ра́дысть, там ни найдём…*

Pentru analiză extragem din acest text cuvintele specifice domeniului care formează variante fonetice şi morfologice neadmise de normele limbii slavone bisericeşti. Fenomenul *akanie* este destul de evident, pronunţarea în poziţie protonică a lui *o* ca *a*: *пато́м, па мана́хоу, када́, пакланя́цы(а), пако́й, тапе́рича, памрёть*. Propriu acestui sat este un alt fenomen fonetic: pronunţarea sunetului *a* în silaba protonică în loc de *е* şi *я* după consoane moi: *те(а)рза́ють де(а)вала́, стре(а)в́аить, девяти́ны, сястры́, яо́, яму́, приняла́, на зямле́*. Cu un caracter general este şi pronunţarea vocalei *у* în locul labiodentalei *в* la finală de cuvânt sau de silabă, dar şi la începutul cuvântului: *рамы́ноу, царко́уны, на ла́уку, па мана́хоу, для про́свироу, для лампа́тоу, усё,* fenomenul fiind valabil pentru toate satele de ruşi-lipoveni: Uliana (Slava Rusă): *…у́чить царко́уную шко́лу…*

BDD-A24342 © 2005 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 05:56:58 UTC)

De asemenea asistăm şi la dispariţia totală a acestui sunet la început de cuvânt *сё* pentru *всё*, *от-вот*. Vocala *у* este preferată chiar şi în locul prepoziţiei *в*: *у дрyго́й мир, у магази́ну*. Locul unde sunt îngropaţi morţii este numit *кла́бдищи*, variantă a formei literare *кладбище* inexistentă în dicţionarele amintite. La rugămintea de a repeta cuvântul persoana anchetată pronunţă la fel cu foarte mare siguranţă în privinţa corectitudinii fără a se gândi, asemenea altor persoane anchetate, la posibilitatea existenţei vreunei erori în cuvântul enunţat. Înţelegem de aici că varianta cu metateză *–дб-, -бд-* este general valabilă pentru localitatea din care provine şi nu poate fi vorba decât de un fenomen dialectal şi nu popular, dacă avem în vedere că în Dobrogea sunt şi alte graiuri lipoveneşti care cunosc forma *кла́дбищи*.

Din punct de vedere morfologic trebuie constatate următoarele: Spre deosebire de toate celelalte graiuri lipoveneşti din Dobrogea unde substantivul la cazul dativ, precedat de prepoziţia *по*, capată desinenţa cazului prepoziţional de exemplu: *па пако́йниках, па магази́лках, па царквя́х*, în vorbirea Matrionei (Sarichioi) în această situaţie se pot observa variaţii de trei desinenţe specifice cazurilor: dativ, genitiv şi pepoziţional*: па пако́йнику, па мана́хоу, па пако́йникы(а)м*. De sesizat este şi o formă contaminată de singular şi plural *па ка́ждым христия́ным, псалты́рь па им чита́ица*(sg.).

Sub aspect lexical observăm în discursul înregistrat expresii cu referire la perioadele, momentele importante de după moarte*: тре(а)ти́ны(ки), деве(а)ти́ны(ки), два́цыть дён, со́рык дён*. Primii doi termeni nu figurează în dicţionarul lui Даль, de unde deducem că sunt cuvinte populare care desemnează slujbele efectuate de către credincioşi la trei zile(douăzeci) după moartea cuiva. Genitivul plural al substantivului *день, дён*, este întâlnit în această formă numai în expresiile prezentate, cu referire strictă la slujbele de douăzeci şi respectiv patruzeci de zile. În toate celelalte situaţii genitivul plural este *дней*: *ско́лька дней*?

3. OBIECTE NECESARE CULTULUI

Dintre cuvintele ce reprezintă obiecte destinate cultului am înregistrat în vorbirea lipovenilor câteva nu cu puţine diferenţe faţă de formele admise de normele slavonei bisericeşti. Unul dintre acestea este *подсвечник*, aproape niciodată pronunţat ca atare având în vedere că nu se întâlneşte în textele liturgice, deci credincioşii nu au ocazia să audieze cuvântul exact aşa cum apare în scris. În pronunţie se respectă normele fonetice ale limbii ruse contemporane: *о* neaccentuat pronunţat ca *а* în pozitie protonică, înaintea consoanei surde *п, д* se pronunţă în varianta sa surdă ca

BDD-A24342 © 2005 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 05:56:58 UTC)

urmare a asimilării, iar fricativa *ч* se pronunţă ca *щ*.

Destul de greu de explicat este trecerea de la genul feminin la cel masculin în cazul substantivului *лампада*, candela ce apare în forma *лампа́т*, cu asurzirea firească a consoanei finale. Даль nu acceptă decât *лампа́да* cu diminutivele *лампа́дка, лампа́дочка*. Având în vedere că acelaşi dicţionar prezintă ca derivat şi subst. masc. *лампа́дчик,* meşterul sau vânzătorul de candele, cunoscut de ruşi-lipoveni nu cu acest sens, ci cu acela de candelă mai mică, este posibil ca în limbajul lor să fi existat cândva cuvântul *лампа́дчик* cu sensul oferit de dicţionar, sens care s-a pierdut pe parcurs ca urmare a dispariţiei meseriei, obligând astfel vorbitorii să reorienteze cuvântul spre o altă semnificaţie, ba mai mult, simţindu-l ca pe un diminutiv, aceştia îi recreează forma de bază, ceea ce a dus la apariţia subst. masc. *лампа́д*.

Паникадило, cuvânt de provenienţă grecească, este candelabrul din mijlocul bisericii unde se aprind lumânări Dumnezeului Tată. Ca urmare a fenomenului destul de accentuat de *akanie* pe care îl cunosc aceste graiuri, atât vocala *и*, protonică, cât şi vocala *о* din ultima silabă sunt pronunţate ca *а*, fapt care a dus la modificări morfologice importante, ne referim la categoria gramaticală a numărului, şi anume trecerea substantivului de la genul neutru la feminin. Trebuie precizat că aceast caz nu este având în vedere că, sub influenţa limbii române, care cunoaşte în flexiune doar două genuri:masculin şi feminin, limba ruşilor-lipoveni tinde din ce în ce mai mult să piardă genul neutru, prin redistribuirea substantivelor de acest gen la celelate două clase de cuvinte, masculine sau feminine in funcţie de asemănare desinenţială sau flexionară. Modificarea genului nu este atât de evidentă la cazul nominativ, desinenţa *о* specifică neutrului fiind pronunţată la fel ca desinenţa *а* a femininului, cât mai ales în cazul acuzativ, unde apar două variante funcţionale de exemplu *кла́сть на панакади́лу*, substantivul capătă desinenţa *у* la acuzativ asemenea substantivelor feminine terminate în *а* şi *кла́сть на панакади́ла*, substantivul rămâne nemodificat conform flexiunii substantivelor neutre. La întrebarea care este varianta corectă, vorbitorii nu au putut da nici un răspuns.

Semnalăm în privinţa cuvântului *свеча́*, lumânare, predilecţia vorbitorilor pentru forma diminutivală *све́чка* cu pluralul *све́чки*, utilizat atât în timpul slujbelor, cât şi în afara lor. Varianta slavonă bisericească *свеча́* o întâlnim în vorbirea ruşilor-lipoveni doar în cazul în care aceştia redau un citat din cărţile liturgice. *Све́чка* nu este vazută ca o formă diminutivală având în vedere că de aici s-a format un alt derivat diminutival *све́чичка*.

Datele înregistrate ne indică faptul că staroverii din spaţii geografice diferite preiau dintr-un lanţ de variante terminologice un anumit cuvânt care se impune printr-o deasă întrebuinţare în faţa celorlalte pe care le elimină ajungându-se până la

BDD-A24342 © 2005 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 05:56:58 UTC)

dispariţia lor din vocabularul activ. Suportul pentru icoana din casa staroverilor este denumit într-un fel de către staroverii din România şi în alt fel de către cei din Polonia, *бажни́ца*, *бажни́чка* şi respectiv *киво́т, киво́тка*.[5] De menţionat este faptul că graiul staroverilor din Polonia aparţine dialectului velicorus de mijloc, de tip Pskov, iar cele din România dialectului velicorus de sud. Dacă în privinţa celorlalte categorii de cuvinte ruşii-lipoveni împrumută mult mai uşor din limbile cu care intră în contact, în primul rând limba română, în ceea ce priveşte terminologia religioasă, ei se dovedesc a fi mult mai conservatori, idee susţinută de faptul că nu am înregistrat nici măcar un singur cuvânt din acest domeniu de provenienţă românească, spre deosebire de graiul din Polonia care acceptă mult mai uşor împrumuturi de cuvinte pentru care există variante slavone binecunoscute şi des întrebuinţate de către staroverii de aici, cum ar fi *кре́ст* dar şi *kruš*<polon.*krzyż*. Ca o excepţie pentru limba ruşilor-lipoveni o reprezintă împrumutul substantivului *Crăciun*, sub forma *Kreciun* însă niciodată pentru a exprima sarbatoarea Nasterii Domnului de pe 7 ianuarie *Рожество́,* ci cu strictă referire la aceea de pe 25 decembrie proprie stilului nou românesc, ca şi când ar fi vorba de două sărbători diferite din punct de vedere religios.

Cărţi sfinte. În privinţa terminologiei cu referire la cărţile destinate cultului religios suntem martorii unui fenomen neobişnuit. Pentru cuvântul generic *carte* ruşii-lipoveni cunosc două forme *книγа* precum şi *книжка*, cea din urmă ar părea o formă diminutivală a primeia, însă în concepţia staroverilor din România între cele două cuvinte există o graniţă extrem de evidentă, fiecare dintre ele desemnând realităţi atât de diferite încât este inadmisibilă folosirea unuia pentru a denumi realităţi din cealaltă categorie. Aproape că nu există lipovean căruia să nu-i fie cunoscută această distincţie între *книγа(и)-* carte/cărţi cu conţinut strict religios şi *книжка(и)-* carte/cărţi cu conţinut laic. Dacă luăm în considerare semnificaţia cuvântului *книжка(и)* oferită de dicţionarul lui Ожегов: *произведение в виде переплётных листов с каким-нибудь текстом (**но не рукописное произведение**)*[6] precum şi faptul că în secolele trecute cărţile sfinte erau de cele mai multe ori copiate şi rareori tipărite iar *книжка* nu accepta ideea de manuscris, este explicabilă apariţia graniţei între cele două cuvinte care persistă până în zilele noastre. Există un număr însemnat de cărţi indispensabile la săvârşirea unei slujbe religioase, însă majoritatea ruşilor-lipoveni nu cunosc decât câţiva termeni: *часовник* cu variantele dialectale *часо́уник* specific localităţilor Sarichioi şi Carcaliu, cu un pronunţat caracter de *akanie*, şi *чисо́уник* pentru localităţile Slava Rusă şi Slava Cercheză; *азбука* cuvânt pe care lipovenii în rostesc în majoritatea cazurilor în forma sa diminutivală *азбычка*; псалтырь la care nu am întâlnit variante dialectale, шестоднев, cuvânt pronunţat de aceeaşi vorbitoare din

BDD-A24342 © 2005 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 05:56:58 UTC)

Sarichioi când *шестадне´у* când *шештадне´у.*

4. ICOANE ŞI CRUCI

În viaţa credincioşilor de rit vechi obiectele de cult au un rol deosebit, ele au continuat să fie extrem de venerate până în zilele noastre. În această sferă semantică încadrăm cuvintele *икона* si *иконостас* ambele de origine grecească, adaptate de către lipoveni la un sistem fonetic propriu. Lipovenii din majoritatea satelor pronunţă primul cuvânt cu proteză, *вико´на* spre deosebire de cel de-al doilea unde constatăm fenomenul aferezei, probabil din cauza faptului că în limba rusă, slavonă sunt foarte puţine cuvinte sau chiar sunt inexistente cele cu accent pe a patra şi ultima silabă din cuvânt, ceea ce obligă la un anumit efort în pronunţie sau duce la căderea primei silabe. Cele două vocale protonice *o* sunt pronunţate ca *a* conform fenomenului *akanie*.

Dintre obiectele de cult cu valoare fundamentală ale creştinilor de rit vechi amintim pe lângă icoană şi crucea, *крест*, prezentă permanent în viaţa credincioşilor în biserică, în casă şi chiar pe pieptul fiecăruia dintre ei. Indiferent de mărimea crucii inscripţiile de pe aceasta au un rol deosebit, de scut împotriva duhurilor necurate de care creştinii trebuie să se ferească permanent. Având în vedere că forma crucii staroverilor, în opt colţuri, precum şi inscripţiile pe care le conţine sunt specifice, vom încerca să facem o descriere a textelor şi simbolurilor lor sacre. Întrebaţi de ce crucea are o asemenea formă, lipovenii răspund că aceasta era forma primordială a crucii purtate de Isus iar ei nu au dreptul de a interveni cu modificări, cele două linii orizontale existente în plus faţă de crucea celorlalte ramuri ale religiei creştine sunt explicabile în concepţia staroverilor, linia orizontală superioară reprezentând tăbliţa cu inscripţia în trei limbi, latină greacă, iudaică. *Isus Nazariteanul Regele Iudeilor*, iar cea din poziţie inferioară nefiind altceva decât suportul picioarelor Celui crucificat.

Pe crucile de pe mormintele credinciosilor de rit vechi se găsesc inscripţii care variază de la o comunitate de staroveri la alta. În Mazura, Polonia, aceştia folosesc numeroase inscripţii identice cu cele de pe crucile din biserici sau case, **црь слвы ис хс снъ бжїи,** în schimb în Bielostotk este preferată forma prescurtată, aceştia se limitează la iniţialele cuvintelor **И.Х.С.Б.** La credincioşii de rit vechi din România texte de genul celui prezentat sunt aproape inexistente pe crucile din cimitir. Putem presupune că la apariţia acestui tip de inscripţii o mare influenţă au avut-o localnicii de alte credinţe din Mazura unde, conform celor spuse de autorul lucrării se întâlnesc adesea versete luate din Biblie, obicei preluat de credinciosii de rit vechi probabil de la polonezi. Lipovenii nu cunosc variante de texte scrise pe crucile din cimitir. Ei consideră ca fiind tradiţional următorul text: **Зде почивает раб(а)**

BDD-A24342 © 2005 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 05:56:58 UTC)

божии(я) имя. Родился(ась) в год и преставися в году. Nimic altceva nu apare scris pe crucea de pe morminte.

În urma analizei informaţiei strânse în cadrul acestor anchete poate fi trasă următoarea concluzie: maniera cititului sau a pronunţiei textelor liturgice nu este păstrat întotdeauna ca un sistem aparte, care să se diferenţieze de limba vorbită, deşi există multe diferenţe între aceste două forme verbale, funcţionând conform unui sistem de pronunţie existent încă din secolele trecute. Şi este neîndoielnic faptul că la purtătorii unei tradiţii starovere există o intenţie şi un efort depus de a pronunţa textul scris în timpul slujbei în alt mod faţă de tradiţia orală. Aproape în exclusivitate ruşii-lipoveni spun că ei citesc într-un mod şi vorbesc în altul. "În biserică citim literele aşa cum sunt ele scrise". Putem spune deci că suntem martorii a două tendinţe culturale direcţionate diferit, ambele cu o putere mare de manifestare şi anume: **tradiţionalismul** şi **inovaţia**, care în mod natural se îmbină şi coexistă cu succes într-un alt spaţiu cultural, cel românesc.

NOTE

[1]УСПЕНСКИЙ, Б.А., *Избранные труды*, Москва 1994, Т 1: p. 233;

[2]GREK-PABISOWA, Iryda, *Рулигиозная и культовая терминология и её функционирование в говоре старообрядцев в Польше и Болгарии* // *Skupinska staroobrzedowcow w Europie, Azji i Ameryce: Ich miejsce i tradycje we wspoiczesnym swiecie*, Warszawa, 1994;

[3]ДАЛЬ,В., *Толковый словарь живого великорусского языка*, Compact Disc;

[4]ОЖЕГОВ,С.И., ШВЕДОВА, Н.Ю., *Толковый словарь русского языка*, Москва, 1997, p. 868;

[5]GREK-PABISOWA, Iryda, *Рулигиозная и культовая терминология и её функционирование в говоре старообрядцев в Польше и Болгарии* // *Skupinska staroobrzedowcow w Europie, Azji i Ameryce: Ich miejsce i tradycje we wspoiczesnym swiecie*, Warszawa, 1994, pp. 304-305;

[6]ОЖЕГОВ,С.И., ШВЕДОВА, Н.Ю., *Толковый словарь русского языка*, Москва, 1997, p. 279.

BDD-A24342 © 2005 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 05:56:58 UTC)

REZUMAT

В настоящей работе сделана попытка выявить критерии и причины отклонений от образцовых форм в области религиозно-культовой лексики. На основе анализа контекстного употребления терминов показано отношение исследуемых старообрядческих групп к религии и законам своего вероисповедания, к современности а также способ восприятия ими современности и её оценка.

BDD-A24342 © 2005 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 05:56:58 UTC)